

VOJENSKO - POLITICKÁ ČÁST

O NĚKTERÝCH PROBLÉMECH VÝCHOVY K INICIATIVĚ

Kapitán Jan Pačes

V průběhu diskuse o otázkách výchovy v naší armádě byla již několikrát zdůrazněna nutnost vytvářet a upevňovat ve vojácích morálně bojové vlastnosti v duchu požadavků soudobého boje.

Co vlastně nazýváme morálně bojovými vlastnostmi?

Jsou to určité psychické vlastnosti, které se uplatňují v bojové činnosti vojáka a aktivně mu napomáhají dosáhnout vítězství nad nepřítelem. Svým původem jsou velmi různorodé. Pod tento pojem zahrnujeme vlastnosti rozumové, citové, volní a jiné. Protože však k jejich uplatnění dochází v zájmu společenském, mají vždy charakter té společnosti, v které voják žije a je vychováván.

To znamená, že v naší armádě považujeme za morálně bojové jen ty vlastnosti, které jsou v souladu s cíli a morálkou lidové demokratické společnosti. Voják, který se jimi vyznačuje, je pracujícím vážen a vyznamenáván.

V souvislosti s novými podmínkami soudobého boje stupňují se požadavky na fyzickou a morální odolnost vojsk. Lidé jsou na bojišti vystaveni nesmírnému tělesnému a duševnímu vypětí. Při zvýšené manévrovací schopnosti armád musí vydržet dlouhé a rychlé přesuny, být schopni rychle se rozhodovat v složitých bojových situacích, morálně překonávat následky použití zbraní hromadného ničení a p.

To vše vyžaduje, abychom v našich vojácích vypěstovali takové morálně bojové vlastnosti, které jim pomohou úspěšně překonávat všechny těžkosti soudobého boje a plnit bojové úkoly směřující k porážce silného nepřítele.

Bylo by nesprávné domnívat se, že jde o nějaké zcela nové vlastnosti, které dosud v naší společnosti vůbec neexistovaly. Ve většině případů běží o vlastnosti všeobecně známé, které je třeba při výchově vojáka cílevědomě a organizovaně upevňovat a dále rozvíjet podle nových, vyšších požadavků kladených na naši armádu odpovědnými úkoly pro zabezpečení vysoké obranyschopnosti naší lidové demokratické vlasti a charakterem soudobého boje.

Rostoucí význam iniciativy vojáka v soudobém boji

Jedním z charakteristických požadavků současné výchovy vojáků je rozvíjet a upevňovat v nich zdravou iniciativu. Iniciativa je jednou z nejdůležitějších psychických vlastností člověka.

Projevuje se schopností samostatně a rychle se rozhodovat a houževnatě uskutečňovat svá rozhodnutí přes všechny překážky, které tomu stojí v cestě.

Souběžně s rozvojem vojenské vědy můžeme i v minulosti sledovat neustále rostoucí potřebu iniciativy u lidí zúčastněných v boji. Stále se zvětšující rozsah bojišť, zdokonalující se bojová technika a způsob vedení boje vyžadovaly čím dál tím širšího uplatnění iniciativy v systému velení a při plnění bojových úkolů.

Požadavek iniciativy se čím dál zjevněji prosazoval v širším měřítku. Od dob, kdy vojska bojovala v semknutých tvarech a kdy se potřeba iniciativy výrazně projevovala jen u vojevůdců a úzkého okruhu velitelů, rozšiřovala se potřeba samostatného uvědomělého rozhodování postupně na čím dál širší okruh bojujících. Tato objektivní potřeba se v reakčních armádách současně vždy dostávala do příkrého rozporu se snahou učinit z vojáků nemyslicí nástroj k uskutečňování vojenských cílů vládnoucích kruhů. Proto také rozvoj bojové iniciativy, odpovídající požadavkům své doby, je možno sledovat především u armád revolučních, kde tento rozpor neexistoval.

V období strojových válek se vzhledem k složitosti bojových podmínek stala iniciativa nezbytnou vlastností potřebnou u každého bojovníka.

Zavedením nejmodernějších zbraní hromadného ničení nastaly ve způsobu vedení soudobého boje některé závažné změny, které dále zvyšují potřebu široké iniciativy vojsk a důrazně nás nutí, abychom se cílevědomě a organisovaně zaměřili na její rozvíjení a upevňování v systému výchovy a výcviku všech příslušníků armády. Nebývalý rozmach a tempo operací spolu s větším rozptýlením bojových sestav na bojišti vyžaduje na příklad značné zjednodušení velení a zkrácení doby na přípravu bojových akcí. Velitelé všech stupňů si musí osvojit schopnost samostatně, rychle a správně se rozhodovat na základě stručných rozkazů nadřízeného nebo dokonce v některých případech jen v duchu jeho zámyslu.

Značná nasycenost vojsk složitou bojovou technikou klade vysoké nároky na její iniciativní využití nejen veliteli, ale i řadovými vojáky, kteří ji obsluhují. Použitím nukleárních zbraní může nepřítel v určitém rozsahu dočasně rozrušit velení jednotkám tak, že bude záležet na každém bojovníkovi, jak dokáže samostatně pokračovat v plnění bojového úkolu do doby, než bude systém velení obnoven.

Bylo by možno uvést řadu dalších důkazů potvrzujících objektivní nutnost výchovy vojsk k iniciativě podle požadavků soudobého boje.

Nám ovšem nejde jen o to dokázat její nutnost, ale také na základě těchto skutečností správně určit způsob a hlavní zaměření výchovy k iniciativě.

Jak známo, iniciativa není vlastnost specificky vojenská. Je obecným požadavkem celé naší společnosti. Vědecký rozbor významu lidových mas v dějinách odhaluje jejich rozhodující úlohu ve vývoji lidské společnosti. Na základě poznání této zákonitosti je možno říci, že velké úkoly výstavby socialismu v naší zemi a jejího zabezpečení proti vnějšímu nepříteli mohou být úspěšně splněny jen tehdy, stanou-li se věcí všeho našeho lidu a vyvinou-li lidové masy dostatek iniciativy při jejich plnění.

Z toho logicky vyplývá, že chceme-li uvažovat o výchově iniciativy v armádě, musíme si uvědomit neoddelitelnost tohoto úkolu od výchovy celé naší společnosti.

Přes to, že iniciativa v armádě má některé své zvláštní stránky, na příklad tu, že rychlé rozhodnutí a jeho důrazné uskutečňování na druhé straně odnímá volnost iniciativního rozhodování nepříteli a nutí jej podřídit se naší vůli, má iniciativa jako osobní vlastnost člověka svůj základ již v občanské výchově. Voják je dospělý člověk, který již prošel částečně školou života, kterou mu dává jeho práce v naší společnosti. Nezbytně (ačkoli v nestejně míře) si již přináší s sebou do armády určité osobní vlastnosti, zkušenosti a návyky, z nichž některé je třeba jen dále rozvíjet a formovat tak, aby je mohl úspěšně uplatnit v boji.

*

Nás zajímá otázka, jakým způsobem můžeme výchovně působit na rozvíjení a upevňování iniciativy ve vojácích?

Obyčejně když mluvíme o výchově určité konkrétní vlastnosti, ptají se někteří praktičtí pracovníci na vhodné a účinné formy a metody této výchovy. Tento praktikismus projevující se ve shánění »univerzálních šablon« na výchovu je často zaviněn tím, že si nedostatečně uvědomují neoddelitelnost výchovy jedné vlastnosti od celkového procesu komunistické výchovy vojáka. Někteří velitelé a političtí pracovníci se dokonce domnívají, že lze morálně bojové vlastnosti vojáků vychovávat postupně jednu za druhou tak, že na příklad nejprve začnou »účinnými formami a metodami« vychovávat statečnost, potom jinými osvědčenými způsoby iniciativu atd. Bohužel, řada brožurek a článků v našem tisku, které se jim dostávají do rukou, je v jejich nesprávné představě o výchově jenom utvrzuje.

To je ovšem nesprávné, vulgární pojetí výchovy, které v praxi vede jen k prázdnému formalismu.

Výchova různých vlastností je jeden složitý proces, v němž se jedno s druhým vzájemně podmiňuje a doplňuje. Tak je tomu i s výchovou iniciativy.

Abychom mohli správně určit, co je ve výchově iniciativy hlavní a na co se tedy máme zaměřit, musíme nejprve najít její souvislost s ostatními vlastnostmi, které u vojáka vychováváme, a zkoumat podmínky, za kterých iniciativa vzniká, může existovat a vyvíjet se.

Politické uvědomění jako základní motiv iniciativy vojáka

K iniciativnímu myšlení a jednání musí mít voják především nějaký motiv. Motivem, to znamená pramenem určitých snah, se stávají různé potřeby, city, zájmy, přesvědčení i světový názor člověka.

Jasným příkladem vojenské iniciativy, která byla motivována vysokým uvědoměním projevujícím se v pocitu osobní odpovědnosti za splnění bojového úkolu, byl hrdinský čin příslušníka 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR, svobodníka Jožky Švéda, v boji o Sokolovo. Jednotka, v které byl svobodník Švéd, dostala za úkol znovu dobýt Sokolova obsazeného fašisty. Útok byl spojen s překročením zamrzlé řeky, která byla silně postřelována nepřátelskými tanky, kulomety a minomety. Svobodník Švéd se iniciativně přihlásil k zničení tanku znemožňujícího postup jednotky účinnou boční palbou. S protitankovou puškou se připlížil po ledu na účinný dostřel k tanku a dvěma ranami ho zapálil. Protože však

neměl na zamrzlé řece žádný skryt, byl odhalen fašisty, kteří po něm zahájili prudkou palbu. Byl zasažen několika dávkami z kulometu. Podnět hrdinské iniciativy svobodníka Švéda byl tak silný, že neváhal pro splnění bojového úkolu položit i život.

Politické uvědomění je nejsilnějším motivem iniciativy, který má vliv na veškeré myšlení a jednání našeho vojáka.

Jeho motivační síla je v tom, že vytyčuje před vojákem vysoké společenské cíle a perspektivy, jakými jsou výstavba socialismu a obrana lidově demokratické vlasti. Proti individualistickým motivům, úzce sobeckým zájmům osobního prospěchu, kterými je zpravidla řízena iniciativa člověka v buržoasní společnosti, představuje politické uvědomění vysoké zájmy kolektivní. Je proto zdrojem »zdravé iniciativy«, která se projevuje v tvůrčí samostatné činnosti vyplývající z uvědomělé snahy prospět naší společnosti a věci socialismu. Přitom vždy zájmy kolektivní jsou v plném souladu se zájmy osobními. Na příklad boj za zájmy socialistické revoluce je současně bojem za osobní blaho pracujícího člověka. Politické uvědomění je tím silnějším motivem tvůrčí iniciativy vojáka, čím konkrétněji a jasněji mu při veškeré jeho činnosti vybavuje představu socialistických cílů a perspektiv, na jejichž splnění se podílí. To je závislé především na úrovni ideově politické výchovy, která má za úkol objasňovat cíle a perspektivy rozvoje naší společnosti ve světle vědeckého učení marxismu-leninismu.

Z toho logicky vyplývá, že výchova iniciativy u vojáků je přímo závislá na úrovni ideově politické výchovy v naší armádě.

Existující nedostatky v ideově politické výchově se odrážejí v nižší iniciativnosti vojáků při plnění vojenských úkolů.

Nejvážněji se to projevuje v dosavadní odtrženosti ideově politické výchovy v armádě od závažných vnitřních i mezinárodně politických událostí a úkolů, které řeší náš lid při výstavbě socialismu. Mnohdy i závažná usnesení strany a vlády zůstávají našimi propagandisty nepovšimnuta pod záminkou, že se »přímo netýkají armády«. V lepším případě jsou z nich vybrány jen ty stati, které mají »nějakou souvislost« s vojenskými úkoly, a úzce aplikovány na život vojáků. Tak se stává, že vojáci jsou čím dál těsněji uzavíráni do »čistě vojenského« prostředí a ztrácejí se zřetele veliké společenské cíle výstavby socialismu, které mají být základním a nejsilnějším motivem jejich tvůrčí iniciativy.

Naproti tomu hluboká znalost života a práce všeho našeho lidu a správné chápání vnitřní i mezinárodní politické situace dává vojákově jasnou představu o velikosti a závažnosti úkolů, které uskutečňuje společnost, jejíž nedílnou součástí je naše armáda. Toto vědomí mobilisuje jeho úsilí a iniciativu v plnění vojenských povinností.

Podobně jako odtrženost výchovy v armádě od života celé naší společnosti oslabuje její účinnost i politická fráze, která někdy nahrazuje v propagandistické práci živé a konkrétní přesvědčování.

Frází se často stává i správná myšlenka nebo idea, která je stereotypně opakována, aniž je vysvětlen její konkrétní obsah a vztah k úkolu nebo situaci, za které má být plněn. Mnozí velitelé rádi podrženým zdůrazňují při každé, někdy právě i nevhodné příležitosti ty nejsvětější ideje, jimiž se vyznačuje socialistické uvědomění vojáka. Vojákově, který špatně vyčistil boty, říkají: »Tak si vážíte toho, co vám světil pracující

lid?« nebo ke každé maličkosti dodávají: »Strana a vláda vám věří, nezklamte její důvěru«. Nechci tím říci, že bychom měli podceňovat »maličkosti«. Je známo, že se každá velká věc skládá z velkého množství maličkostí, z nichž každá má svoji důležitost a nezbytnost. To však nesmí být chápáno tak, že bychom mohli takovým vulgárním způsobem klást rovnítko mezi velkou a významnou věcí, jakou je v našem případě důvěra strany, a její nepatrnou částí, třeba péčí o ústroj a p. Proto myslím, že by stačilo v takovém případě vojáka pokárat s poukázáním na to, že se nevyčištěné boty rychleji ničí, což je škoda a zbytečné plýtvání drahým materiálem.

Voják má přirozený odpor k frázím a nejenže pocituje nevážnost k tomu, kdo jich používá, ale i k jejich obsahu. Různé hluboké socialistické ideje se mu pak vždy vybavují v nepříjemné souvislosti se známou politickou frází, která znevažuje jejich smysl. Přitom ovšem chceme, aby se tyto ideje staly nejsilnějším motivem jeho činnosti v okamžicích závažného rozhodování, zvláště v boji, kdy bude musit překonávat těžké překážky i s největší obětí.

Bylo by možno dále ukazovat na řadu nedostatků, kterými trpí ideově politická výchova v naší armádě. Nám tu šlo především o to, abychom si dokázali, že jejich odstraněním zvýšíme účinnost výchovy politického uvědomění, která je nejdůležitější podmínkou výchovy k iniciativnosti.

Vojenskoodborná připravenost jako podmínka správné volby způsobů a prostředků iniciativní činnosti

Druhou neoddelitelnou stránkou iniciativy vojáka je správná volba způsobů a prostředků iniciativní činnosti. Sebesilnější motiv podněcující zdravou iniciativu není nic platen tam, kde není dostatek znalostí, jakým způsobem a jakými prostředky iniciativu projevit.

Vpředu jsem uvedl příklad svobodníka Švéda, který položil svůj život při iniciativním plnění bojového úkolu. Jeho uvědomění bylo hlavním motivem odhodlání zničit nepřátelský tank a uvolnit tak vlastní jednotce cestu vpřed. Aby však mohl toto odhodlání uskutečnit, musel se nejprve rozhodnout, jakým způsobem a jakým prostředkem to provede. To, že se rozhodl připlížit se k tanku po zamrzlé řece na účinný dostřel a zničit ho palbou z protitankové pušky, předpokládalo u něho vedle odvahy i určitou odbornou znalost (ovládnutí protitankové pušky) a zkušenost, která nejlépe odpovídala vzniklé situaci (na př. volbu mezi méně účinnou palbou s místa a palbou ze vzdálenosti, která mu zaručovala bezpečně tank zasáhnout).

Výchova k iniciativě proto nutně předpokládá i vštěpování určitých vojenskoodborných znalostí, které jsou podkladem správného rozhodnutí. Tento úkol převážně plní vojenský výcvik a vyučování. Odborné vzdělání, kterého se dostává zvláště mladým důstojníkům, má-li v nich pěstovat zdravou iniciativu, musí je vést k tvůrčímu chápání vojenské vědy a podporovat u nich »smysl pro věci nové«. Povrchní znalosti, které nejsou soustavně doplňovány novými poznatky vojenskotheoretického myšlení a praktickými zkušenostmi z bojové přípravy podle požadavků soudobého boje, zákonitě vyúsťují v dogmatismus, který nejenže nepodporuje rozvoj iniciativy, nýbrž dokonce mu stojí v cestě.

Praxe velitelské přípravy v naší armádě dosud mnohde těmito nedostatky trpí.

Nejvíce se to projevuje ve vyučování a studiu bojových řádů. Mladí důstojníci si osvojují ustanovení řádů jako ztrnulá dogmata bezvýhradně platná pro každou situaci. Učitelé vojenských škol a starší náčelníci je nedostatečně vedou k dialektickému přemýšlení o smyslu studovaných řádů v souvislosti se složitými podmínkami soudobého boje. Často sami při výkladu jednotlivých zásad a ustanovení opomíjejí vyložit jejich logický vznik a opodstatnění. Důstojník, který takto povrchně zvládne jen určitý souhrn článků, kterým se naučil nazpaměť, nemůže uplatnit při výcviku, a tedy ani v boji iniciativu, která by vyplynula z objektivního posouzení vzniklé situace a z tvůrčího přizpůsobení obecných zásad bojového řádu novým, konkrétním podmínkám.

Při nesprávném vyučování je největší nebezpečí dogmatismu v určitém stupni normativnosti, kterým se vyznačují všechny řády svou stručností. Různé normy, řekněme na příklad šířky úseků a pásem obrany různých jednotek, útvarů a svazků, mohou být pro svoji číselnou konkrétnost pochopeny jako neměnná šablona, není-li dostatečně vysvětleno, jak se k jejich stanovení došlo. Mladý velitel, který se normám naučil jen nazpaměť, řeší své úkoly bez ohledu na situaci (úkol, sílu nepřítele, terén, početní a materiální stav jednotky...) tak, aby splnil jejich formální požadavky.

Stejný osud stihá často i praktické zkušenosti z Veliké vlastenecké války a zkušenosti z výcviku v Sovětské armádě, které jsou nesporně cenným přínosem pro naši práci.

Mnozí velitelé však povyšují některé z těchto zkušeností nad dobu, situaci a vývoj, kterým vojenské umění prošlo za posledních deset let. Aniž posoudí, zda jsou ve svém původním stavu dosud platny, zavádějí je ve výcviku a uplatňují ve výchově velitelů v nezměněné formě i přes to, že v samé Sovětské armádě již od nich dávno upustili a získali zkušenosti nové, které plně odpovídají současné potřebě. Když je jim poukázáno na nesprávnost, které se dopustili, ohrazují se tím, že je to sovětská zkušenost, čímž ve skutečnosti pravý význam využívání bohatých sovětských zkušeností znevažují.

Dogmatické chápání řádů a mechanické přejímání zkušeností bez ohledu na rozvoj vojenské vědy a bojovou situaci hrubě omezuje iniciativu velitelů, protože nepřipouští uplatnění tvůrčího myšlení a hledání nových, dokonalejších způsobů a prostředků bojové přípravy vojsk.

Vojenský výcvik a vyučování, zvláště samých velitelů, musí být prováděny tak, aby je jednak vyzbrojovaly hlubokými odbornými znalostmi, jednak však zároveň je učily samostatně, tvůrčím způsobem těchto znalostí využívat k správné volbě nových forem a prostředků bojové činnosti, odpovídajících vzniklé situaci.

V této souvislosti je nutné připomenout vážný požadavek vytyčený velitelskému sboru naší armády rozkazem ministra národní obrany — dále si osvojovat a prohlubovat znalosti způsobů vedení boje a bojových prostředků nepřítele.

Iniciativní činnost v boji závisí nejen na dobré znalosti vlastních možností, ale i na znalosti možností a způsobů boje našeho nepřítele.

Taktická cvičení u některých útvarů přes výslovný zákaz ministra národní obrany dosud probíhají podle předem připravených autorských řešení a velitelé cvičících jednotek jsou v jejich průběhu řídicími orgány usměrňováni podle zámyslu autora.

Ať již je rozhodnutí zařazených velitelů jakékoliv, »nepřítel« je vždy poražen nebo odražen tak, jak bylo stanoveno původním plánem.

Tato nesprávná praxe vede k podceňování sil a schopností skutečného nepřítele. Velitelé nabývají přesvědčení, že jejich rozhodnutí je vždy správné nebo při nejmenším správnější než nepřítelovo. Nemají možnost pocítit tíhu odpovědnosti za nesprávné rozhodnutí a nejsou nuceni využít všech svých schopností a znalostí nepřítele, aby se dostali z nevýhodné situace, do níž upadli vlastní vinou.

Aby byly i po této stránce vychováváni k samostatnosti a iniciativě, je třeba při cvičeních velitele, který nedostatečně zajišťuje svou jednotku, přivést do situace, kdy byla odhalena jeho sestava a zvýšena vzdušná činnost nepřítele, ztěžující mu plnění úkolu, nebo velitele, který nemá dostatečně zabezpečeno spojení, přivést do situace, kdy je maximálně rušeno jeho jediné spojení radiové a p. Posílíme tím značně u nich návyk brát v úvahu silného, dobře připraveného nepřítele a schopnost uplatnit iniciativu i za ztížených bojových podmínek.

Souhrnně je možno říci, že proti nedostatkům ve vojenskoodborné přípravě, které otupují schopnost správně volit způsoby a prostředky iniciativní činnosti, je třeba bojovat především neustálým posilováním samostatného, tvůrčího myšlení vojáků. Různé výchovné metody, nutící vojáky k samostatnému myšlení a rozhodování, zvláště za ztížených podmínek odpovídajících charakteru soudobého boje, mají v oblasti vojenskoodborné přípravy mimořádný význam právě pro výchovu iniciativy.

Důrazně odstraňovat překážky bránící praktickému uplatnění iniciativy

Dosud jsme si ukázali, že vychováваме iniciativu předně posilováním politického uvědomění jako hlavního motivu a prohlubováním vojenskoodborných znalostí jako důležitého předpokladu správné volby způsobů a prostředků iniciativní činnosti v armádě.

Hlavní smysl a kritérium cílevědomosti a účinnosti iniciativy je však v jejím praktickém uskutečnění, to znamená v realizaci rozhodnutí, které bylo učiněno na základě předchozího. Je známo, že řada iniciativních myšlenek a návrhů zůstává v praxi neuskutečněna jen proto, že jejich původce neměl dostatek vůle dovést je do konce, nebo proto, že prostředí, v kterém žije, ho tak omezuje ve volnosti jednání, že je uskutečnit nemohl.

Vnitřní režim buržoasní společnosti nejenže nevytváří podmínky pro široký rozvoj zdravé, kolektivistické iniciativy mas, ale dokonce projevy této iniciativy potlačuje. To je pochopitelné, uvážíme-li, že společenská iniciativa pracujících je za vykořisťovatelského zřízení vždy zaměřena proti zájmům vládnoucí třídy. To ovšem neznamená, že by za kapitalismu vůbec žádná iniciativa neexistovala. Vnitřní zákony a morálka buržoasní společnosti vytváří příznivé podmínky pro široký rozvoj individualistické iniciativy, bez níž jednotlivec není s to uhájit svou životní existenci. Tak na příklad jednotlivec v kapitalistické společnosti má potud neomezené právo obohacovat se tím, že vyvine podnikatel-

skou iniciativu, dokud se ovšem, nestřetne s politickými nebo hospodářskými zájmy vládnoucích imperialistických kruhů. V tom okamžiku je bezohledně zničen nečistou konkurencí nebo jinými prostředky, jichž imperialisté nevybíravě používají proti každému, kdo se pokusí ohrozit jejich posice. To znamená, že svoboda iniciativy za kapitalismu není vymezena její společenskou prospěšností, nýbrž zájmy vládnoucí třídy. Dokud se jednotlivec nedotýká samých imperialistů, může se na příklad bezpracně obohacovat různými podvůdky a podvody, okrádat své spoluobčany a p., aniž je mu v tom účinně bráněno.

Ovšem tato individualistická iniciativa motivovaná úzce osobními zájmy je kvalitativně odlišná od vysoce společenské, kolektivistické iniciativy, kterou vyžaduje od vojáků soudobý boj. Válka není věcí jednotlivce, nýbrž celých společenských tříd. Armáda, v které nejsou vytvořeny podmínky pro široký rozvoj zdravé iniciativy zaměřené k společnému zájmu — dosažení vítězství nad nepřítelem, nemůže v tvrdé zkoušce boje obstát.

Buržoasní vojenští odborníci jsou proto doslova nuceni objektivními požadavky soudobého boje, aby postupně omezovali účinnost starých byrokratických zásad, které nepřipouštěly žádnou samostatnost v rozhodování nižších velitelů a prostých vojáků. Prušácké zásady, že iniciativu může uplatnit jen jediný vojevůdce, kdežto jeho podřízení jsou povinni bezmyšlenkovitě a slepě uskutečňovat jeho rozkazy, ztratily již v moderních kapitalistických armádách své uplatnění. Složitost boje a obtížnost ovládnutí vojsk na bojišti vede i buržoasní armády k tomu, aby poskytovaly čím dál větší samostatnost v rozhodování nižším velitelům.

Typickým dokladem toho, že někteří buržoasní vojenští odborníci docházejí ve svých názorech na úlohu iniciativy v boji k obecně správným závěrům, je článek bývalého náčelníka štábu armády USA generála M. B. Ridgwaye, uveřejněný vloni v časopise US News & World Report pod názvem »Člověk — životně důležitá zbraň«. Ridgway v něm na jednom místě ve spojitosti s otázkou zvýšení pohyblivosti vojsk v soudobém boji říká:

»...nejpodstatnější je duševní pružnost celého řetězu našeho velení, osvobození našeho procesu myšlení od paralyzujících účinků nenáležitěho spoléhání na staré zkušenosti. Čehokoli nového musí být správně použito ve vojenské službě a my musíme přijímat výzvy nového novými cestami, přizpůsobováním nových zbraní a nových schopností, k starým a neměnným lidským vlastnostem a základním principům války. Tento rozvoj taktiky přináší větší odpovědnost na podřízené velitele než kdykoliv jindy. Každý nižší velitel bude muset často jednat nezávisle nebo skoro nezávisle. Na jejich iniciativě a na jejich úsudku neméně než na technické síle jejich výzbroje v operaci bude spočívat hlavní část našich nadějí na vítězství.«

Tento a podobné názory čím dál tím častěji se ozývají v západním vojenském tisku mají svůj vliv na smýšlení vojenských odborníků kapitalistického světa a odhalují vývojovou tendenci názorů určujících vojenskou politiku. Sám kritický tón Ridgwayův, když říká »musíme přijímat výzvy nového novými cestami«, ukazuje na vnitřní boj, s kterým se nové, objektivně správné poznatky prosazují proti reakčním zastaralým zásadám a názorům. Vývojová tendence se dostává do rozporu

s oprávněnými obavami buržoasie, pramenícími z nespolehlivosti masy bojujících vojáků a nižších velitelů. Proto také nemůže buržoasní armáda nikdy vytvořit pro rozvíjení zdravé iniciativy svých příslušníků všechny potřebné podmínky.

Proto bývá iniciativa imperialistického vojáka zpravidla motivována pudem sebezáchovy nebo nese škodlivé rysy dobrodružnosti a buržoasního individualismu.

V naší armádě naproti tomu jsou základní předpoklady pro iniciativu vytvořeny a vnitřní režim armády dává plnou svobodu praktického uplatnění zdravé a rozumné iniciativy každému vojákovi.

Co je třeba touto rozumnou a zdravou iniciativou rozumět, říká jasně Polní řád čs. lidové armády:

»Iniciativa je založena na pochopení úkolu a situace. Záleží ve snaze najít nejlepší způsoby k splnění daného úkolu, ve využití příznivých možností a v neprodleném provedení nejúčelnějších opatření proti vzniklému ohrožení.

Projevení iniciativy musí přispívat k nejlepšímu splnění daného úkolu a nesmí být v rozporu se zámyslem nejbližšího náčelníka« (Polní řád čs. lidové armády, Oper I-1, čl. 9).

To znamená, že osobní iniciativa musí být především zaměřena k vzornému splnění rozkazů velitelů a náčelníků.

Vnitřní režim armády — její přísná organizovanost a centralisace vyjádřená v nedílné velitelské pravomoci, vedle toho, že dává širokou možnost uplatnění a využití zdravé iniciativy, skrývá v sobě zákonitě i nebezpečí, že se za určitých okolností může stát její brzdou. Nesprávné chápání a uskutečňování přísné centralisace vyúsťuje někdy v byrokratismus, který iniciativu mas doslova ochromuje.

Usnesení politického byra Ústředního výboru KSČ o stavu politické práce v čs. lidové armádě z prosince 1955 odhalilo řadu závažných nedostatků, které nasvědčují, že u nás byrokratismus skutečně existuje.

Chci poukázat na některé jeho nebezpečné rysy, které jsou v praktické práci vážnou překážkou rozvoje zdravé iniciativy.

Především je to neživé, papírové řízení shora, které je často odtrženo od skutečných potřeb jednotek, protože vychází z mrtvých statistik a hlášení a jeho konečný cíl je opět tentýž, totiž vykázat činnost bez ohledu na to, zda je plodná a účelná či nikoliv.

Kancelářskobyrokratické řízení podrobnými směrnicemi shora je vžito i v politickém aparátě. Politické oddělení divise vydá směrnice o politickém zabezpečení na příklad oslav Dne armády. Doslova nařídí provést určité množství opatření. Směrnice dojdou k politické skupině pluku. Zástupce velitele pluku pro politické věci doplní nařízená opatření o několik dalších a uloží je splnit politickému pracovníkovi roty. Ten, když uváží reálné časové možnosti, které u roty jsou, zjistí, že má co dělat, aby splnil směrnice, které dostal, natož aby mohl uplatnit vlastní iniciativu a zařadit taková opatření, která by pokládal podle situace u roty za nejpotřebnější. Časem se se svým osudem »výkonného orgánu« smíří, a když potom někdy směrnice shora právě nepřijdou, ani ho nenapadne, aby se snažil sám určit, co je třeba dělat. Důsledkem je tedy hrubé

omezení iniciativnosti podřízených funkcionářů, které je postupně vychovává k naprosté nesamostatnosti.

Druhým závažným projevem byrokratismu, který pramení z jeho nepoměru k člověku a nevíry v jeho schopnost samostatně a správně jednat bez přímého vedení, je časté nahrazování mladších náčelníků staršími a neoprávněné zasahování do jejich pravomoci.

Mnozí naši velitelé si navykli bezdůvodně zasahovat do pravomoci mladších důstojníků a poddůstojníků. Domnívají se někdy, že je to záslužná práce, protože, jak sami tvrdí, »mají celou jednotku v ruce«, o všem vědí, o všem rozhodují. Nepozorují však, že svými rozhodnutími nahrazují práci svých podřízených, kteří pozvolna upadají do pasivity. Velitel čtyry by rád uplatnil svou iniciativu při výstavbě strážního nácvičiště, ale práci jeho čtyry řídí osobně velitel roty, protože dostal přesnou instrukci od velitele pluku, jak má nácvičiště vypadat. Velitel čtyry se pasivně dívá na zásahy velitele roty a cítí se zbytečným.

Stane-li se to běžnou praxí, klesá u jednotky jeho autorita a úměrně s ní i jeho pocit odpovědnosti a pravomoci.

Později se velitel roty diví, že se týž důstojník při cvičení projevil jako nedůrazný, nedokázal se včas rozhodnout a neprojevil dostatek iniciativy.

Obdobný byrokratický poměr k podřízeným se mnohdy projevuje i s jiné strany. Nejenže vede k omezování nedílné velitelské pravomoci mladších velitelů autoritativním nahrazováním jejich samostatného rozhodování a jednání, ale je také současně příčinou přehlížení a podceňování projevů iniciativy podřízených. Nejvýrazněji to můžeme pozorovat v praxi kontrol u podřízených jednotek.

Starší náčelníci a jejich orgány se namnoze při kontrole podřízených jednotek, útvarů a svazků omezují jen na zkoumání toho, jak byla splněna opatření, která sami nařídili. Přitom se chovají naprosto nevšímově k opatřením, která učinili v rámci své pravomoci k splnění úkolu podřízení velitelé z vlastní iniciativy.

Mladší velitelé po takové kontrole logicky dospívají k názoru, že k tomu, aby jejich práce byla kladně hodnocena, stačí jen mechanicky plnit uložené rozkazy. Protože se jich nikdo neptal na to, jaká učinili vlastní rozhodnutí pro splnění úkolů bojové a politické přípravy, a také výsledky jejich samostatné iniciativní činnosti nikdo nehodnotil, nabývají přesvědčení, že iniciativa při plnění úkolů je nežádoucí a zbytečná.

Tak se stává, že taková kontrola, která s »klapkami na očích« vidí jen to, co si »naplánovala vidět«, nejenže nepomáhá podřízeným v jejich práci, ale navíc v nich ubíjí zdravou iniciativu a učí je dělat jen to, co jim bylo přímo uloženo a na co si tak říkajíc starší náčelník »potrpí«.

Překonání různých přežitků byrokratismu ve stylu práce a zvláště v nesprávném pojetí nedílné velitelské pravomoci je přímo závislé právě na dalším upevnění nedílné pravomoci velitelů a náčelníků všech stupňů.

Soudobý boj objektivně vyžaduje přísné utužení centralisace velení vojskům. Na druhé straně vystupuje čím dál důrazněji do popředí nutnost širokého rozvoje iniciativy v masách vojáků.

Tyto na pohled protichůdné tendence musí být v praxi života armády harmonicky spojeny v jeden celek, vyjádřený v cílevědomém a jednot-

ném řízení shora, kombinovaném s plným využitím zdravé iniciativy zdola. Dosáhnout tohoto cíle může jedině velitel vyzbrojený nedílnou velitelskou pravomocí. Jednota zájmů na obraně vlasti spojuje velitelský sbor naší armády s masou vojáků a umožňuje mu, aby sjednocoval uvědomělou vůli a úsilí vojsk k úspěšnému splnění bojových úkolů.

Přitom pravomoc velitele a jeho osobní odpovědnost není nikterak na překážku zdravé iniciativě podřízených.

Starší náčelníci jsou určeni k tomu, aby práci svých podřízených řídili k společnému cíli, kontrolovali ji a pomáhali jim, ovšem v takovém rozsahu, aby to nepřecházelo v jejich nahrazování a zasahování do jejich pravomoci.

Nedílná velitelská pravomoc jim naopak dává dostatek prostředků k tomu, aby mohli podřízené vychovávat k důslednosti a houževnatosti v samostatné práci a učit je mít za její výsledky plnou odpovědnost. V krajním případě mají právo použít i donucovacích prostředků vymezených jim Kázeňským řádem ozbrojených sil Československé republiky.

Na místě ne posledním je posílení iniciativnosti závislé i na dalším rozvoji zdravé kritiky a sebekritiky v armádě. V určitém smyslu je správná kritika a sebekritika sama projevem iniciativy, protože vyplývá ze snahy prospět společné věci a ze samostatného posouzení daného problému. V přímém vztahu k iniciativě má kritika důležitou úlohu v tom, že pomáhá odhalovat různé překážky bránící jejímu uplatňování, existující dosud v prostředí armády i v jednotlivcích.

Zvláštní úkol jí připadá v současné době v boji s netečností a pasivitou, která se pro některé nedostatky výchovy v armádě stala poměrně rozšířeným zjevem. Mnozí pracovníci často projevují svou iniciativu jen slovy, ale když má dojít k jejímu praktickému uplatnění, nemají dost vytrvalosti dovést věc do konce nebo se vzdávají, jakmile narazí na první překážku, která jim přijde do cesty. Obdobným zjevem je i strach některých před tíhou odpovědnosti, kterou by musili jako iniciátoři určitě, byť i dobré věci na sebe vzít.

Tyto příznaky malého sebevědomí a tvůrčí odvahy se u mnoha našich lidí projeví jako přímý důsledek kultu osobnosti, který se v minulosti odrážel v celém našem společenském životě a vytvářel nesprávnou představu, že něco vytvořit nebo prosadit může jen několik povolaných jednotlivců. Jen zdravé, kritické prostředí může tyto přežitky postupně odstranit, posílit sebedůvěru a odvalu lidí, bez nichž není ani iniciativy.

Závěrem shrnuji hlavní problémy výchovy iniciativy v armádě

Předně je nutné vycházet z toho, že výchova iniciativy, stejně jako i ostatních morálně bojových vlastností není nějakým izolovaným úkolem, odděleným od veškeré ostatní výchovy. Dále se ukázalo, že vychovat iniciativního vojáka nemůžeme jen politickou výchovou ani jen vojenskoodbornou přípravou. Morálně bojové vlastnosti se utvářejí v celém procesu komunistické výchovy vojáka, která představuje organické

spojení všech stránek politické a vojenské výchovy v jeden nedílný celek.

Nakonec je důležitou podmínkou pro utváření morálně bojových vlastností prostředí, které jim dává možnost praktického uplatnění a tak samo působí na jejich další upevňování. Nejdůležitější podmínkou vytvoření takového prostředí v armádě je správné spojení centralisace vedení vojsk vyjádřené v nedílné velitelské pravomoci s každodenní podporou zdravé iniciativy zdola.